

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНЯ ПРАКТИКА

Віталій Макухін

доктор архітектури, професор НАОМА

Про підготовку науковців у галузі архітектури

Сучасні проблеми в галузі формування і розвитку архітектури в Україні — ефективне використання території міст і селищ, розвиток системи міського транспорту, реконструкція районів існуючої забудови, охорона пам'яток культури, поверховість та стилістичні особливості забудови тощо — свідчать про необхідність термінового вирішення їх. Але воно неможливе без розроблення нової архітектурно-містобудівної теорії з урахуванням нових соціально-економічних умов.

За системи ринкової економіки не завжди є прийнятними існуючі наукові розробки українських інститутів радянських часів, а нові теоретичні напрацювання в галузі архітектури фактично відсутні. Крім того, в країні не вистачає наукових кадрів у галузі архітектури, зокрема у вищих навчальних закладах, з різних причин: це — перехід науковців до інших галузей через зменшення або припинення наукових досліджень, падіння престижності науковця тощо. Тому важливим напрямком формування наукового потенціалу в галузі архітектури є підготовка науковців. Не зважаючи на те, що у вищих навчальних закладах і науково-дослідних інститутах існують аспірантури для підготовки наукових і педагогічних кадрів вищої кваліфікації в галузі архітектури, вирішення цього питання має свої особливості й проблеми.

Престижність науковця. Важливим кроком роботи аспірантури є введення щорічного набору аспірантів. Як засвідчує досвід, на контингент бажаючих вступити до аспірантури впливає, понад усе, престижність науковця, кандидата наук. На жаль, сьогодні рівень її невисокий, але немає сумнівів у тому, що це явище тимчасове.

Одним з критеріїв оцінки престижності певного відділення (спеціальності) аспірантури можуть бути конкурсні показники прийому — кількість претендентів на одне місце.

За радянських часів, коли престижність науковців була досить високою, при прийомі до аспірантури за спеціальностями з теорії архітектури, архітектури будівель і споруд, містобудування кількість претендентів на одне місце складала не менше 5–7, а то й більше, незважаючи на

рівнів з багатьох спеціальностей численні загоони юнаків і дівчат, які понесли свої знання та вміння на підприємства художньої промисловості, у творчі організації, навчальні і наукові заклади, культурно-освітні установи (музеї, художні галереї, салони, товариства), у видавництва, редакції газет і журналів та інші мистецько-культурницькі інституції.

Мистецький заклад правомірно пишеться причетністю до його навчальних класів та в подальшому успішним творчим сходженням таких відомих митців, як народні художники України Марія Приймаченко, Марфа Тимченко, Петро Печорний; заслужений діяч мистецтв України Валентин Сергєєв; заслужені художники України Михайло Баландюк, Юрій Баликов, Надія Грибань, Микола Грох; заслужений майстер народної творчості України Ганна Павленко; кандидати мистецтвознавства Адам Жук і заслужений діяч мистецтв України

Василь Щербак та багато інших відомих імен.

Щодо визначення ювілейної дати Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука, то на даному етапі розвитку науки 1938 рік, тобто рік заснування Школи майстрів народного мистецтва, яка збрала народні таланти з усієї України, можна вважати цілком правомірним. Спроби пов'язати початки родоводу інституту з Рисувальною школою М. Мурашка чи іншими художніми закладами є на сьогодні дискусійними, недостатньо аргументованими, а відтак — непереконливими. Такі заклади (академічного характеру) можна розглядати радше як предтечу Української академії мистецтва, заснованої 1917 року.

Тож широко вітаємо педагогів і студентів вищого навчального закладу з ювілеєм та бажаємо подальших врожайних набутоків!

1. *Селівачов М.* Наукова робота в інституті: Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука // Образотворче мистецтво. — 2007. — № 2. — С. 118–119.
2. *Там само.* — С.118.
3. *Там само.*

4. *Чебикин А.* Мистецтво графіки в Україні // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. — 2001. — Вип. 8. — С. 7.

Примітка: При підготовці статті частково використано матеріали публікацій мистецтвознавця Ірини Міщенко.

жорсткий конкурсний відбір. Серед претендентів завжди були здібні, талановиті фахівці з певним трудовим стажем за обраною спеціальністю.

Під час вступу до аспірантури оцінка претендента за основним фахом проходила за такими критеріями:

- наявність наукових друкованих праць або підготовка наукового реферату, які б засвідчували аналітичний потенціал претендента, його здібності до наукового узагальнення, формулювання висновків;
- проектна клаузура, що здійснювалась у багатьох науково-дослідних інститутах, в якій претендент демонстрував свій професійний рівень, сучасне мислення, вміння вирішувати певні архітектурні завдання;
- екзамен за фахом теоретичного курсу, що визначав ерудицію автора, знання визначних архітектурних (містобудівних) вітчизняних та зарубіжних об'єктів, знання сучасних теоретичних принципів формування архітектури тощо.

Існуюча система давала змогу відібрати найбільш придатних для наукової роботи претендентів, а “коефіцієнт корисної дії” підготовки й захисту дисертацій аспірантів сягав 90–100%, що підтверджувало ефективність аспірантури.

Тепер вимоги до прийому аспірантів трохи інші, наприклад, виконання клаузури не передбачається. Позитивним вважається факт, коли на одне місце в аспірантурі подано більше однієї заяви. Крім того, серед молоді, що поступає до аспірантури, зменшується відсоток кваліфікованих фахівців з трудовим стажем після закінчення вищого навчального закладу. На жаль, трапляються й випадки, коли поступають до аспірантури тільки з метою перебути час до працевлаштування. Однією з головних причин такого стану є незадовільне матеріальне забезпечення науковців порівняно з архітекторами-проектвальниками, особливо тими, хто працює у приватних фірмах.

Теоретична підготовка і семінари. Як засвідчує практика, не всі претенденти, котрі поступають до аспірантури, уявляють собі необхідною мірою особливості наукової діяльності. Такі речі трапляються не тільки зараз, а мали місце і в радянські часи.

У Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури існує аспірантура за спеціальністю 18.00.01 “Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури”. Порівняно з іншими вищими науковими закладами вона ще досить молода, але тут сформовані певні вимоги й методи підготовки наукових кадрів у галузі архітектури, які успішно застосовуються на кафедрі теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв.

Зараз архітектори-проектувальники, викладачі вищих чи середніх навчальних закладів, архітектори-адміністративні працівники повинні мати уявлення про сучасні дослідження та їхні методи в галузі архітектури. Тому на архітектурному факультеті НАОМА, на п'ятому курсі, читається дисципліна “Основи наукових досліджень”, метою якої є викладання студентам основних положень науки, наукових досліджень,

пов'язаних з їхньою професійною діяльністю, звертаючи увагу на особливості галузі архітектури і містобудування. Основне завдання курсу полягає в ознайомленні студентів з прогресивною практикою вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень, в тому числі в галузі архітектури і містобудування; у визначенні ролі і вагомості їх у розвитку суспільства; у розгляді сучасних методів дослідження в різних галузях наук, зокрема в галузі архітектури.

Як наслідок успішного освоєння курсу студент повинен:

- мати уяву про сучасні наукові дослідження, їхню структуру, зміст та існуючі методи проведення;
- знати особливості наукових досліджень в галузі архітектури і містобудування;
- уміти поставити і сформулювати проблему дослідження, сформулювати гіпотезу її вирішення, а також визначити необхідні методи дослідження архітектурних та містобудівних об'єктів.

При читанні курсу “Основи наукових досліджень” особлива увага приділяється таким питанням:

- класифікація наук, види наукових досліджень та їхнє значення, наукова проблема, гіпотеза, теорія, закон, методи наукових досліджень;
- особливості дослідження в галузі архітектури, містобудівні дослідження, кваліфікаційні дослідження, розроблення програми дослідження, особливості проведення наукових досліджень.

Навчальною програмою передбачено проведення наукових семінарів з постановки наукової проблеми, визначення гіпотези, методів і особливостей дослідження відповідно до теми, обраної студентом, а також розробка наукового реферату з архітектури.

Підготовка студентів за програмою “Основи наукових досліджень” забезпечує необхідні стартові знання в їхній подальшій професійній діяльності, а також при виконанні магістерської роботи, в роботі над кандидатською дисертацією.

Обґрунтування теми дисертації та програма дослідження. Аспірантура розрахована на 3 роки навчання, і за цей час аспірант повинен провести наукові дослідження, підготувати й захистити дисертацію. Перш за все він складає “Індивідуальний план роботи” з урахуванням “Загальних вимог до аспірантської підготовки, терміну і результатів дослідження”, затверджених кафедрою.

Одним з перших кроків роботи аспіранта є вибір теми дисертації та розроблення “Обґрунтування теми дисертації”.

Вибір теми є одним з важливих етапів в процесі аспірантської підготовки, і йому слід приділяти особливу увагу. Тема кандидатської дисертації повинна бути актуальною, важливою для подальшого розвитку науки й практики, чітко сформульованою, певною мірою обмеженою — “вузькою”, що дає змогу провести достатньо глибокі дослідження, а також цікавою та привабливою для аспіранта. Вона не повинна дублювати раніше здійснені дослідження аналогічного напрямку.

Як засвідчує досвід роботи з аспірантами, найбільші труднощі вникають в процесі дослідження та розроблення теоретичних тем в галузі архітектури, що вимагає узагальнення відповідних ідей, принципів, закономірностей, визначення нових положень і правил взаємозв'язку архітектурних елементів, доведення їхньої ефективності, перевірки на практиці теоретичних положень тощо. Вирішення теоретичних питань потребує значної професійної ерудиції та наукового досвіду. Але це не означає, що такі теми не слід брати для дослідження, адже на кафедрі теорії, історії, архітектури і синтезу мистецтв є кілька підготовлених та захищених дисертацій саме з теоретичних питань архітектури.

У той же час результативнішими в дисертаційних дослідженнях виявляються теми з історії архітектури, до вирішення яких аспіранти більш підготовлені на основі прослуханих курсів дисциплін, передбачених існуючими програмами вищих архітектурних навчальних закладів або факультетів.

Коли аспірант, не маючи необхідного наукового досвіду, береться за вирішення складних, а іноді й глобальних завдань, які не можуть бути розв'язані одним фахівцем-аспірантом, йому доводиться витратити багато часу, щоб переконатись в цьому і скоригувати ті конкретні завдання, які він може вирішити в кандидатській дисертації.

Зауважимо, що роль наукового керівника аспіранта при виборі теми дисертації дуже велика.

Після затвердження "Обґрунтування теми дисертації" аспірант розробляє "Робочу програму дисертації". Значна увага в ній приділяється конкретизації та уточненню мети й завдань дослідження, а також побудові структури дисертації.

Деталізація структури в межах "Робочої програми дисертації" має позитивні результати. Слід зважити на те, що аспіранти на початку своєї роботи ще не вміють передбачити, які саме проміжні результати (в підрозділах роботи) вони повинні одержати, аби вирішити поставлені в дисертації завдання. Тому в складі "Робочої програми" розробляється структурна таблиця, в якій наводяться найменування розділів і підрозділів дисертації, приблизний обсяг їх у сторінках і кількість графічних таблиць. Важливим елементом цієї таблиці є визначення результатів дослідження, які передбачається одержати в підрозділах і загалом за розділами дисертації.

Проведення дослідження, підготовка дисертації. За три роки навчання аспірант спроможний в необхідній мірі провести дослідження, підготувати і захистити дисертацію (в крайньому випадку передати її до спеціалізованої вченої ради). Успішно завершити навчання в аспірантурі і захистити дисертацію або передати її на захист в термін аспірантської підготовки, як правило, можливо в таких певних випадках: коли ще до вступу до аспірантури є напрацювання — визначена тема дисертації, розроблено (затверджено) "Обґрунтування вибору теми дисертації", розроблено (затверджено) "Робочу програму дисертації", під-

готовлений перший розділ (історіографія) дисертації, здані кандидатські екзамену тощо.

Основними причинами невчасного завершення дисертації у термін є недостатній рівень наукової підготовки молодого спеціаліста до вступу в аспірантуру, брак практичного досвіду. Такий аспірант витрачає багато часу на те, щоб "зрозуміти", що таке архітектурна наука, готуючи "Обґрунтування вибору теми дисертації" та "Робочу програму дисертації", фактичний термін розробки яких значно перевищує запланований. А це призводить до того, що часу на підготовку тексту стає обмаль.

Незважаючи на інструкції та пояснення вимог ВАКу до дисертацій, деякі аспіранти помилково вважають, що кандидатська дисертація — це ніби розширений науковий реферат, що повинен мати певну кількість сторінок, які можна "заповнити" з Інтернету. У таких випадках у виконаній роботі є необхідна кількість сторінок і ілюстрацій, а нових наукових дослідницьких результатів бракує. Зрозуміло, що така "дисертація" не може бути захищена.

Слід вважати ефективним не тільки розгляд на кафедрі першої редакції дисертації, а й попередні робочі розгляди її окремих розділів. При цьому враховується, що найбільш складним завданням для аспіранта є формулювання висновків дослідження. Кафедрою теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв НАОМА визначені певні вимоги до робочого розгляду окремих розділів дисертації, які передбачають необхідність обґрунтування аспірантом зроблених висновків і одержаних нових наукових результатів дослідження. Основою формулювання і доказу висновків, зроблених аспірантом в результаті проведеного дослідження, можуть бути:

- висновки з аналізу літературних джерел, зібраних текстових та графічних матеріалів відповідно до мети та завдань дослідження;
 - оцінка існуючих результатів теоретичних досліджень українських та зарубіжних авторів (положень, класифікацій, розрахунків, висновків, методів тощо) та визначення ступеню їхньої достатності для вирішення завдань, зазначених у дисертації (в її розділі);
 - оцінка (якісна або кількісна) існуючого стану практики планування та забудови — об'єктів дослідження, проектних розробок, які безпосередньо пов'язані з питаннями дослідження, з визначенням недоліків, протиріч тощо;
 - основні чинники, виявлені аспірантом, які визначають архітектурні вирішення, а також знайдені закономірності взаємозв'язку елементів архітектури (містобудування), які досліджуються тощо.
- Сформульовані висновки (результати дослідження) повинні відповідати завданням дослідження, визначеним "Робочою програмою дисертації". У кожному висновкові має бути відображено:
- оцінка та ставлення автора до досліджуваного питання;
 - на основі чого (розрахунків, порівняння тощо) зроблено такий висновок;
 - де або для чого він може бути використаний.

Розгляд розділів дисертації передбачає наявність графічних матеріалів чи ескізів графічних таблиць.

Наукові здобутки аспіранта. Слід пам'ятати, що аспірантура — це тільки можливість і умови розвинення творчої та професійної особистості за рахунок самовідданої роботи. Успішне завершення аспірантської підготовки з ефективним проведенням самостійної дослідницької роботи, одержання якісних і вагомих нових наукових результатів, із захистом кандидатської дисертації є основою формування особистості науковця.

Як засвідчує практика, позитивних дослідницьких результатів можна досягти тільки тоді, коли аспірант зацікавлений знайти відповіді на питання типу: “Чому це так, а ні інакше? А як повинно бути?” Цього можна домогтися тільки завдяки своїм знанням, ерудиції, яку треба постійно вдосконалювати, поповнювати. Необхідно формувати своє наукове “я”, не забуваючи, що певні наукові істини потребують обґрунтування, доказу сформульованих відповідних теорем. Крім того, слід пам'ятати про доброспорядність науковця, не допускати підтасування фактів під існуючі результати більш авторитетних дослідників. Аспірант має навчитись захищати свої наукові здобутки, спираючись тільки на конкретні факти, бо, як правило, знаходяться науковці, котрі не будуть з ними погоджуватися.

Кожен аспірант має бути готовим до самоаналізу, знати свої здібності, аналітичні можливості, верхню межу їх, свої слабкі місця або прогалини в знаннях, щоб ліквідувати їх.

Велике значення мають також самодисципліна під час проведення наукових досліджень, планування своєї роботи, звітність перед собою про її виконання — що зроблено за рік, місяць, тиждень, день. Тільки самодисципліна, коректність наукових результатів створюють можливість для успішного завершення аспірантури.

Таким чином, узагальнюючи досвід підготовки аспірантів, можна запропонувати такі висновки:

- проведення відповідних досліджень, підготовка дисертації, передача її до захисту, а то й захист, цілком можливі і необхідні за три роки перебування в аспірантурі, тож не слід розтягувати виконання цієї роботи на довший термін;
- суворе дотримання термінів і результатів дослідження, передбачених “Індивідуальним планом аспіранта”, за кожний навчальний рік і кожне півріччя є гарантією успішної, плідної роботи;
- розроблення “Обґрунтування теми дисертації” і “Робочої програми дисертації” потребують серйозного ставлення, оскільки вони визначають подальшу дослідницьку роботу аспіранта;
- підготовка тексту дисертації — кожного розділу та його підрозділів — може бути ефективною тільки в тому випадку, коли попередньо проведено необхідні дослідження і одержані певні наукові результати, розроблені графічні матеріали, зроблені висновки.

Працюючи над дисертацією, слід постійно пам'ятати, що в ній повинні бути чітко визначені наукові здобутки аспіранта.

Віталій Шостя

*професор, керівник навчально-творчої майстерні
графічного дизайну НАОМА*

Повертаючи пам'ять, формуймо майбутнє!

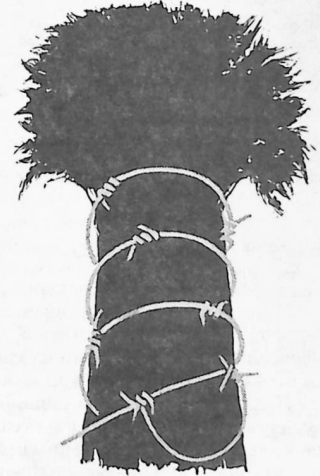
(Два конкурси плаката “Голодомор 1932–1933 років — геноцид українського народу”)

Всім боєм серця прокричу
Криваву пісню мого краю.

Олександр Олесь

Який ще народ склав би такі болісні від пережитого, від страждань пісні про себе, про свою історію. Вже сотні і сотні років збігають, а тужлива інтонація лише підсилюється, забарвлюється вже свіжими кривавими відтінками. І двадцяте століття стало черговим для України часом історичних поневірянь, великих надій і ще більшого відчаю, мужніх героїв і нікчемних зрадників, правди і брехні, пошуків і втрат, національних велетнів і нездарних яничарів-поводирів та безкінечної руїни... Невже мій народ мав пройти отими шляхами історії, як невдаха по життю?

Багатівкове спрямоване витоптування національної свідомості лише набуло характерних для двадцятого століття ознак пароксизму “класової” ненависті, посяної кривавими, несамовитими ідеологами і практиками з маніякальним намаганням “упорядкувати” світ на свій пекельний штиб. І все це відбувалося на моторошному тлі фанфарних базікань і зомбувань про світле комуністичне майбутнє. Перекручування і фальшування історії, маніпулювання правдою, думками, долями, самим життям людським — ось лише частина зловісних інструментів, якими невтомно-костоломно “виховували нову людину”. І, найстрашніше, зрештою це їм таки вдалося зробити, принаймні з тією частиною населення, що ганебно й аморально заперечує українську мову і культуру, голодоморовий геноцид, справжніх героїв та й саму Україну.

І. Тарасова. Сніп